

ТРАНСФЕРТ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЯК ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ

*Лозинська Т.М., д.держ.упр., професор
Полтавська державна аграрна академія*

Розглянуто особливості та основні умови здійснення міжнародного технологічного обміну. Окреслено проблеми використання трансферту технологій в аграрній сфері економіки. Обґрунтовано пропозиції щодо посилення позицій вітчизняних підприємств у технологічному обміні.

The features and basic conditions of international technological exchange are considered. The problems of using technology transfer in the agricultural sector of the economy are outlined. Suggestions to strengthen the position of domestic enterprises in technological exchange are substantiated.

Постановка проблеми. У розвитку світової агропродовольчої системи помітними є декілька тенденцій: а) звуження спеціалізації національного сільськогосподарського виробництва внаслідок міжнародного поділу праці; б) організаційно-функціональне оформлення взаємовідносин між суб'єктами, причетними до виробництва та продажу продукції, за принципом вертикальної інтеграції; в) виконання окремих функцій обслуговування аграрного виробництва, переробки, продажу за рахунок зовнішніх факторів.

Таким чином, у створенні національних агропромислових комплексів (АПК) усе помітнішу роль відіграють зовнішні інвестиції, технологічний обмін (трансферт технологій), який включає також і реінжиніринг та навчання спеціалістів тощо. Об'єктивна потреба у підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств з огляду на змагальність поведінки суб'єктів світового продовольчого ринку обумовлює необхідність розробки і залучання інновацій, у тому числі і шляхом трансферту технологій, що потребує додаткового вивчення цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатність вивчення питань міжнародної науково-технологічної взаємодії суб'єктів аграрного ринку. У наукових виданнях можна знайти публікації, які стосуються окремих аспектів передачі технологій. Зокрема щодо захисту інтелектуальної власності [1;2], фінансування науково-технічних розробок [3], перспектив науково-технічного співробітництва України з іншими країнами [4], але відчувається брак спеціальних досліджень щодо трансферту технологій в аграрній сфері. Крім авторів указаних робіт можна також назвати прізвища В. Андрійчука, Я. Білоуська, В. Бойка, С. Кваші, Д. Крисанова, Г. Мазнева, Ю. Лузана, Г. Підлесецького, П. Саблука та ін., які досліджували проблеми техніко-технологічного забезпечення підприємств АПК, звертаючи увагу також і на їх участь у міжнародному технологічному обміні. Оскільки питання власне трансферту технологій для потреб аграрної сфери залишилося поза межами предмету досліджень цих та інших науковців.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування основних проблем трансферту технологій і пошук шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід нагадати, що під трансфертом технологій розуміють сукупність відносин, які складаються між

економічними суб'єктами різних країн з приводу обміну науково-технічними розробками і знаннями. Основним механізмом здійснення трансферу технологій залишається міжнародна торгівля ліцензіями. Зауважимо, що технологічний обмін і торгівля ліцензіями, яка забезпечує його на комерційній основі, передбачають як експорт, так і імпорт технологій. Тобто, підприємства АПК як суб'єкти технологічного обміну мають бути одночасно покупцями і продавцями технологій, що забезпечує відносну паритетність економічних відносин. Проте така модель економічних відносин з приводу обміну технологіями є швидше ідеальною, практика ж міжнародного трансферу технологій, особливо в аграрній сфері, значно відрізняється від цієї моделі.

Звичайно, загальна тенденція до поглиблення міжнародного науково-технічного поділу праці, що приводить до дедалі глибшої спеціалізації країн в окремих галузях науки і техніки [5, с. 60], нібито сприяє налагодженню взаємовигідного технологічного обміну, але наявність інших чинників обумовлює зростання технологічної залежності підприємств окремих країн.

Зокрема, в технічному забезпеченні аграрних підприємств України на долю іноземної техніки припадає більше 70 % від загальної кількості закуплених технічних засобів [6, с. 79].

Серед основних причин формування техніко-технологічної залежності суб'єктів міжнародного технологічного обміну слід назвати найбільш загальні, які є іманентною складовою інноваційного процесу.

1. Дискретний характер появи інновацій, які майже ніколи не бувають рівномірно розподіленими в часі та просторі [7, с. 182]. Біотехнологічні, інформаційні, хіміко-макромолекулярні та інші інновації виникали саме таким чином, а потім набували свого поширення, охоплюючи суміжні галузі і країни, готові до їх упровадження. Безумовно, власність на таку інновацію ставила підприємство (установу організацію тощо) у більш вигідне становище по відношенню до інших економічних суб'єктів.

2. Тривалість процесу поширення (дифузії) нової технології по всій економічній системі. Частково це пов'язано із правовим захистом інтелектуальної власності (патентним правом), яке є бар'єром на шляху поширення технологічної новачії; частково – із існуванням інституційних перешкод. До останніх доцільно віднести нерозвиненість інноваційної інфраструктури, нестачу спеціалістів, низьку купівельну спроможність, рівень участі держави в управлінні інноваціями тощо. В Україні витрати на науково-інноваційну діяльність складають менше 1% від ВВП, що на думку спеціалістів, спричиняє руйнування науково-технічного потенціалу країни [8, с. 136].

3. Системний характер інновацій, який дозволяє утворювати констеляції випадкових інновацій, що формують нові технологічні системи [7]. Підприємства країн, що опиняються на деякий час поза межами таких систем, стають лише споживачами техніко-технологічних новачій.

4. Кластерність інноваційного процесу, викликану все тими ж констеляціями інновацій. Унаслідок цього на певних територіях починають домінувати компанії, які першими починають використовувати ці констеляції в комерційних цілях (фірми-віоленти), охоплюючи дедалі більше ринків. Очевидно, феномен виникнення транснаціональних компаній (ТНК) певною мірою завдячує

саме техніко-технологічній кластеризації. На початок ХХІ ст. на світовому ринку агропродовольчих продуктів 85% діяльності, пов'язаної з виробництвом і трансфертом біотехнологій припадала всього на 5-6 ТНК, місцем походження капіталу яких є розвинені країни світу [9].

5. Зростання ролі держави у забезпеченні розвитку науково-технічної інфраструктури. Причому, за спостереженнями К. Фримена та Ф. Луки, державні інвестиції у цю сферу, «... завжди вимагають політичних ініціатив та змін у системі регулювання, які зазвичай супроводжуються інтенсивними політичними дебатами і конфліктами» [7, с. 192]. Зміщення акцентів при розподілі бюджетних коштів у бік споживання стало причиною надзвичайно низького рівня бюджетного фінансування інноваційної діяльності – 1,3% з державного бюджету; 0,1% – з місцевого [3, с. 9].

Слід констатувати, що на сьогоднішній день аграрні галузі в Україні, які мали досить розвинену виробничу та наукову базу, стали споживачами не просто окремих елементів технологічного процесу, які з різних причин вони не в змозі виробити самостійно (технічні пристрої, хімічні засоби, маркетингові прийоми тощо), а закінчених технологій. У першу чергу це стосується використання біотехнологій, технологій точного та органічного землеробства, які можуть відіграти ключову роль у досягненні цілей аграрного розвитку, окреслених урядом України. На жаль, використовуючи лише статистичну інформацію, практично неможливо виявити стан розвитку і запровадження власних біотехнологічних розробок в Україні, що актуалізує проведення наукових досліджень протягом досить тривалого періоду. Без належного вивчення об'єктивних умов ведення інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України, важко розробити рекомендації, які б сприяли підвищенню статусу аграрних підприємств у міжнародному технологічному обміні. Так, необхідні дані щодо обсягу завезення технологій в різні галузі АПК та їх вартості; обсягу фінансування наукових розробок Міністерства аграрної політики та продовольства іноземними інвесторами; питомої ваги іноземних сортів рослин у загальному сортовому різноманітті; кількості і суми гарантів, виданих зарубіжними фондами ученим-аграрникам; співвідношення власних і куплених патентів; динаміки ліцензійних угод щодо трансферу технологій, наявності власних біотехнологічних розробок і їх комерціалізації тощо.

Відсутність достовірної інформації щодо перелічених процесів і явищ має однією із своїх причин відсутність належної уваги до підготовки спеціалістів з управління інноваціями для аграрної сфери. Разом із цим слід зауважити, що близько 12% усіх біотехнологічних інновацій у світі припадає на агропродовольчу продукцію [2, с. 27].

Попри відсутність належного статистичного обґрунтування, на підставі приведення емпіричних і монографічних досліджень можна стверджувати, що посилення технологічної залежності суб'єктів аграрної економіки є складовою загальної проблеми управління інноваційними процесами в аграрній сфері. Метод декомпозиції дозволяє розкласти цю проблему на більш конкретні складові, а саме:

- недостатнє бюджетне фінансування наукових фундаментальних і прикладних розробок;

- непрозорість розподілу бюджетних коштів;
- відсутність належної науково-інноваційної інфраструктури, зокрема щодо здійснення патентного пошуку, патентного захисту, формування банку даних науково-технічної інформації тощо;
- недосконалість правового захисту інтелектуальної власності на продукти селекційної діяльності, який ґрунтується на принципі платності за патент;
- неврегульованість відносин між іноземними інвесторами (інноваційними та венчурними фондами) та вітчизняними науковими установами, унаслідок чого право власності на наукову розробку переходить до інвестора;
- відсутність підготовки спеціалістів з управління інноваціями, біотехнологів, наноінженерів тощо для аграрного сектору економіки;
- відсторонення держави від проведення експертизи технологій, що закуповуються аграрними підприємствами, унаслідок чого на вітчизняній ринку потрапляє обладнання із застарілими техніко-економічними характеристиками;
- незадовільне матеріальне стимулювання наукових працівників, особливо молоді, що в умовах відкритості економіки сприяє прискореному відтоку наукових кадрів у країни з вищою ціною праці.

Зважаючи на те, що основна доля приватних витрат на науково-дослідні та конструкторські роботи у даний час здійснюється в межах ТНК, які є основними суб'єктами міжнародного трансферту технологій і центрами зосередження грошових потоків за ліцензійними угодами, вітчизняні аграрні підприємства можуть сподіватися на покращення своїх позицій в міжнародному технологічному обміні лише за підтримки держави.

Висновки. Отже, в останні два десятиріччя зростає технологічна залежність вітчизняних аграрних підприємств від ТНК, які мають значно більшу фінансову, техніко-технологічну та науково-інноваційну потужність. Аналіз причин посилення вказаної залежності свідчить про наявність як економічних, так і позаекономічних чинників. Основною проблемою міжнародного трансферту технологій в аграрній сфері для вітчизняних підприємств є перетворення останніх лише в споживачів техніко-технологічних новацій, що є наслідком недосконалості загального процесу управління інноваціями. Поліпшення ситуації можливе за умови розв'язання окреслених в статті проблем. Обґрунтування шляхів удосконалення інноваційної діяльності в аграрній сфері, що дозволить посилити позиції аграрних підприємств у міжнародному технологічному обміні, потребує проведення поглиблених досліджень за окресленою проблематикою.

Список використаних джерел:

1. Червінська Л. До питання використання інтелектуального потенціалу аграрної науки / Л. Червінська, Т. Червінська // Економіка України. – 2010. – №8. – С.77-84.
2. Федулова Л. Тензанції становлення новітнього технологічного укладу, світової економіки: роль управління інтелектуальною власністю / Л. Федулова, Л. Цибульська // Економіка України. – 2011. – №12. – С.23-35.
3. Якубовський М. Науково-інноваційне забезпечення модернізації української промисловості / М. Якубовський // Економіка України. – 2009. – №10. – С.4-14.
4. Шубравська О. В. Перспективи співробітництва України та Росії в агропродовольчій сфері / О. В. Шубравська, К. О. Прокопенко // Економіка АПК. – 2011. – №4. – С.147-154.

5. Лозинська Т. М. Міжнародна економіка:[навч. посіб.] / Т. М. Лозинська, Г. П. Лактіонова, Ю. О. Ульяновченко. – Х.: Видавництво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. – 140 с. – (Серія «Бібліотечка студента»).

6. Підлесецький Г. М. Напрямки наукових досліджень проблем відтворення на ринку основних засобів сільського господарства / Г. М. Підлесецький, М. М. Могилова // Економіка АПК. – 2011. – №7. – С.76-80.

7. Фринен К. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Крис Фримен, Франциско Лука; пер. з анг. Р. Ткачука. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 510 с.

8. Мазнев Г. Є. Геоінформаційні технології в аграрному виробництві / Г. Є. Мазнев // Економіка АПК. – 2011. – №4. – С. 130-136.

9. Ревенко Л. С. Мировой рынок продовольствия в эпоху «генной» революции/ Л. С. Ревенко. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 302 с.

Рецензент – д.е.н., доцент Писаренко В.В.

УДК 657.6:657.411

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

Макаренко А.П., д.е.н., професор; Малініна Ю.М.

Запорізька державна інженерна академія

У статті проведено літературний огляд з питання аудиту власного капіталу та розглянута методика аудиту власного капіталу, запропоновані завдання та джерела інформації аудиту власного капіталу.

This article provides an overview of literature on the equity audit methodology and detailed audit of equity proposed targets and sources of information audit equity.

Постановка проблеми. Проведення аудиту власного капіталу дуже важливе як для підприємства так і для засновників, оскільки власний капітал є основним початковим та умовно безстроковим джерелом фінансування господарської діяльності підприємства, а також джерелом погашення збитків підприємства, він є одним з найвагоміших показників, що використовуються при оцінці фінансового стану підприємства, оскільки показує, з одного боку, ступінь фінансової самостійності підприємства (його незалежності від зовнішніх джерел фінансування), а з іншого – ступінь кредитоспроможності підприємства (забезпеченості вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація та методика аудиту власного капіталу розглянута у наукових працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких такі, як: Ф.Ф. Бутинець, Л.П. Кулаковська, В.Я. Савченко, К.О. Утенкова та інші. Але єдиної точки зору щодо методології та процедур проведення якісного аудиту не знайдено.

Постановка завдання. Узагальнити та розвинути методику аудиту власного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед здійсненням аудиту власного капіталу потрібно визначити мету перевірки. Серед науковців немає єдиної точки зору відносно мети аудиту власного капіталу. Тому вчені присвячують свої дослідження вивченню та розробці мети аудиту.